t. LXXV • nr 10/2022 (892) • DOI 10.33226/0137-5490.2022.10.6

Mgr Dominik Mizerski

Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID: 0000-0002-8253-5038
e-mail: dominik.mizerski@us.edu.pl

Ustanowienie zastawu zwykłego oraz rejestrowego na akcjach w świetle przepisów o przymusowej dematerializacji

Establishment of ordinary and registered pledge on shares in light of the provisions on mandatory dematerialization

Streszczenie

Na podstawie ustawy z 30.08.2019 r. zmieniającej ustawę z 15.09.2000 r. Kodeks spółek handlowych przyjęto przepisy wprowadzające obligatoryjną dematerializację akcji oraz utworzenie rejestru akcjonariuszy. W konsekwencji wprowadzonej nowelizacji zmienił moment wywołania skutku rozporządzającego czynności dotyczącej akcji, który następuje co do zasady z chwilą dokonania wpisu do rejestru akcjonariuszy. Przedmiotem niniejszego opracowania jest omówienie w szczególności wpływu przymusowej dematerializacji akcji na zasady ustanowienia zastawu zwykłego oraz zastawu rejestrowego na akcjach spółek niepublicznych, które są zarejestrowane w rejestrze akcjonariuszy wraz z omówieniem problematyki związanej z określeniem momentu ustanowienia obydwu rodzajów zastawu na tych akcjach.

Słowa kluczowe: akcje, zastaw prosty, zastaw rejestrowy, spółka akcyjna, prosta spółka akcyjna, dematerializacja akcji

JEL: K12, K15, K22

Abstract

Due to the amendment to the Act of 15 September 2000 on Commercial Companies Code introduced by the Act of 30 August 2019 regulations introducing mandatory dematerialization of shares and the establishment of a shareholder register were adopted. As a consequence of the amendment, the moment of the dispositive effect of an action on shares has changed, which, as a rule, takes place when an entry into the shareholder register is made. The subject of this paper is to discuss, in particular, the impact of the mandatory dematerialization of shares on the terms of establishing an ordinary pledge and a registered pledge on shares of non-public companies which shares are registered in the shareholders' register, together with a review of the issues related to determining the moment of establishing both types of pledge on these shares.

Keywords: shares, ordinary pledge, registered pledge, joint stock company, simple joint stock company, dematerialization of shares

Wprowadzenie

Analizę problematyki związnej z ustanawianiem ograniczonych praw rzeczowych na akcjach należy rozpocząć od zdefiniowania pojęcia akcji. Termin ten w literaturze jest prezentowany różnorako. Możliwe jest jednak wyodrębnienie trzech zasadniczych znaczeń.

W ramach pierwszego z nich akcja definiowana jest jako udział (ułamek) w kapitale zakładowym spółki wynikający z podziału wysokości kapitału zakładowego przez liczbę akcji wyemitowanych przez spółkę (Popiołek, 2015, art. 302, nb. 5). Takie rozumienie nie dotyczy natomiast akcji prostej spółki akcyjnej z uwagi na fakt, że akcje te nie mają wartości nominalnej i nie stanowią części kapitału akcyjnego.

W ramach kolejnego stanowiska wskazuje się, że akcja może oznaczać papier wartościowy, który inkorporuje prawo podmiotowe wspólnika (Popiołek, 2016, s. 500). W literaturze wskazuje się, że stanowisko to zachowało aktualność pomimo dematerializacji akcji, gdyż materialny nośnik papieru wartościowego w postaci dokumentu akcji został zastąpiony zapisem elektronicznym w odpowiednim rejestrze (Pabis, 2022, art. 302, nb. 14).

Trzecie stanowisko opiera się na rozumieniu akcji jako prawa podmiotowego akcjonariusza wynikającego ze sto-

sunku spółki. Innymi słowy akcję należy rozumieć jako prawo podmiotowe, w skład którego wchodzi „wiązka" uprawnień, przy czym nie jest to przypadkowy zbiór, lecz zespół powiązanych ze sobą funkcjonalnie uprawnień, jako że wszystkie one służą zapewnieniu uprawnionemu możliwości realizacji jego prawa podmiotowego wobec spółki, a także w relacji do innych uprawnionych (innych akcjonariuszy) (Popiołek, 2010, s. 6–7).

Na potrzeby niniejszego opracowania akcja powinna być rozumiana zgodnie z trzecim zaprezentowanym powyżej stanowiskiem ze względu na fakt, że zastaw może obciążać wiązkę lub poszczególne uprawnienia korporacyjne lub majątkowe przysługujące akcjonariuszom. Takie zapatrywanie wynika z brzmienia przepisu art. 7 ust. 2 pkt 6 ustawy z 16.12.1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, zgodnie z którym zastawem rejestrowym można obciążyć prawa z papierów wartościowych. Obciążenie dotyczy zatem tylko praw wynikających z akcji, nie obejmuje natomiast obowiązków obciążających akcjonariusza. Ponadto, ilekroć w niniejszym opracowaniu mowa o akcjach, należy przez to rozumieć odpowiednio akcje prostej spółki akcyjnej, akcje spółki akcyjnej i akcje spółek komandytowo-akcyjnych. Niniejsze opracowanie ogranicza się ponadto do omówienia trybu ustanawiania zastawu zwykłego oraz zastawu rejestrowego na akcjach, które są zarejestrowane w rejestrze akcjonariuszy.

Ustanowienie zastawu zwykłego oraz zastawu rejestrowego — charakterystyka

Reżim rozporządzania akcjami określony w przepisach kodeksu spółek handlowych nie ma charakteru wyłącznego. Z uwagi na fakt, że zastaw na akcjach (zarówno w przypadku zastawu zwykłego, jak i rejestrowego) jest ze swej istoty zastawem na prawach, do jego ustanowienia znajdą zastosowanie przepisy kodeksu cywilnego o zastawie na prawach (Uliasz, 2016, s. 27). Ponadto w odniesieniu do zastawu rejestrowego zastosowanie znajdą również przepisy ustawy o zastawie rejestrowym jako przepisy *lex specialis* w stosunku do przepisów kodeksu cywilnego o ustanawianiu zastawu.

Zgodnie z przepisami kodeksu cywilnego do ustanowienia zastawu zwykłego konieczne jest zawarcie umowy zastawniczej oraz wydanie przedmiotu zastawu zastawnikowi (art. 307 § 1 k.c.).

W stanie prawnym obowiązującym do 1.03.2021 r. do spełnienia wymogu wydania przedmiotu zastawu w przypadku akcji imiennych wystarczające było przeniesienie posiadania dokumentu akcji, przy czym do skutecznego przeniesienia posiadania wystarczyło dopełnienie przesłanek jednego ze sposobów realizacji tej czynności przewidzianych w art. 348–351 k.c. (Popiołek, 2015, art. 339, nb. 5). Nie było zatem konieczności fizycznego wydania (wręczenia) dokumentu akcji. Natomiast w przypadku akcji na okaziciela konieczne było wydanie dokumentu akcji zastawnikowi, który stawał się tym samym posiadaczem zależnym (Popiołek, 2019, s. 232).

W stanie prawnym obowiązującym od 1.03.2021 r. dualizm w zakresie zasad ustanawiania zastawu zwykłego na akcjach imiennych oraz akcjach na okaziciela został zniesiony. W celu ustanowienia zastawu zwykłego konieczne jest zatem zawarcie umowy zastawniczej oraz wpisanie zastawu do rejestru akcjonariuszy. Należy wskazać, że wpis do rejestru akcjonariuszy stanowi „namiastkę" realnej czynności prawnej w postaci wydania dokumentu akcji. Wpis do rejestru akcjonariuszy konsumuje w tym przypadku wymóg wydania przedmiotu zastawu zwykłego zastawnikowi, o którym mowa w przepisie art. 307 § 1 k.c.

Ponadto do ustanowienia zastawu zwykłego nie znajdzie zastosowania przepis art. 329 § 2 k.c., a więc do powstania zastawu zwykłego na akcjach nie jest koniecznie zawiadomienie spółki o powstaniu zastawu (Popiołek, 2010, s. 161). Brak konieczności spełnienia tego wymogu dotyczył także reżimu ustanowienia zastawu zwykłego na akcjach obowiązującego przed wejściem w życie ustawy z 30.08.2019 r.

Powyższe nie oznacza jednak, że spółka jest pozbawiona możliwości uzyskania informacji o istniejących obciążeniach na jej akcjach w celu m.in. ustalenia możliwości wykonywania przez zastawnika prawa głosu z obciążonych akcji. W aktualnie obowiązującym stanie prawnym spółka może w każdym momencie uzyskać informację o takich obciążeniach, występując z wnioskiem do podmiotu prowadzącego rejestr akcjonariuszy o wydanie wyciągu, który będzie zawierał informacje o ustanowionych na jej akcjach ograniczonych prawach rzeczowych (art. 300^{35} k.s.h. oraz art. 328^{5} k.s.h.).

W stanie prawnym obowiązującym do 1.03.2021 r. reżim ustanawiania zastawu rejestrowego na akcjach na okaziciela oraz imiennych był jednolity. Do ustanowienia zastawu rejestrowego konieczne było zawarcie umowy zastawniczej oraz uzyskanie wpisu tego zastawu do rejestru zastawów (art. 2 ust. 1 ustawy o zastawie rejestrowym). Ponadto do ustanowienia tego ograniczonego prawa rzeczowego nie było konieczne wydanie dokumentu akcji (Sokal, 2011, s. 201–202); nie znajdowały tu również zastosowania wymogi określone w przepisie art. 329 § 2 k.c.

W obecnie obowiązującym stanie prawnym powyższe zasady dotyczące ustanawiania zastawu rejestrowego zachowały swoją aktualność, z tą jednak zmianą, że oprócz zawarcia umowy zastawniczej oraz wpisu zastawu do rejestru zastawów konieczne jest również wpisanie tego zastawu do rejestru akcjonariuszy.

Forma oraz treść umowy zastawniczej

Wymogi dotyczące formy zastrzeżonej do ważności umowy zastawniczej w aktualnym stanie prawnym i w stanie prawnym obowiązującym przed wejściem w życie ustawy z 19.08.2019 r. są jednolite. Do ustanowienia zastawu zwykłego na akcjach wymagane jest zawarcie umowy w formie pisemnej z datą pewną (art. 329 § 1 k.c.). Należy przy tym wskazać, że forma ta jest zastrzeżona pod rygorem nieważ-

ności ze względu na fakt, że jest to wymóg uzależniający ważność ustanowienia zastawu na prawach (Gołaczyński, 2021, art. 329, nb. 6). W przypadku zastawu rejestrowego do jego ustanowienia wymagane jest zawarcie umowy w formie pisemnej pod rygorem nieważności (art. 3 ust 1 ustawy o zastawie rejestrowym). Ponadto należy opowiedzieć się za zakwalifikowaniem przepisu art. 3 ust. 1 ustawy o zastawie rejestrowym jako normy szczególnej wobec przepisów kodeksu cywilnego o formie umowy zastawu na prawach oraz przepisów kodeksu spółek handlowych dotyczących obciążania akcji[1]

Minimalna treść umowy zastawniczej jest przedmiotem regulacji ustawy o zastawie rejestrowym (art. 3 ust. 2 ustawy o zastawie rejestrowym). Przepis ten w drodze analogii może być stosowany do ustalenia minimalnej treści umowy zastawu zwykłego (Szumański, 2006, s. 303). W treści umowy zastawniczej strony mogą ponadto zamieścić oświadczenie zastawcy o zrzeczeniu się przez niego prawa do poinformowania go przez podmiot prowadzący rejestr akcjonariuszy o zamierzonym obciążeniu jego praw. Złożenie takiego oświadczenia pozwoli na przyspieszenie procesu uzyskania wpisu zastawu do rejestru akcjonariuszy ze względu na brak konieczności zawiadomienia zastawcy przez podmiot prowadzący rejestr akcjonariuszy o treści zamierzonego wpisu (art. 300^{34} § 3 k.s.h. oraz art. 328^{4} § 3 k.s.h.).

Zgłoszenie wniosku o wpis zastawu do rejestru akcjonariuszy oraz rejestru zastawów

Podmiotem uprawnionym do wystąpienia z wnioskiem o wpisanie informacji o ustanowieniu zastawu zwykłego oraz rejestrowego do rejestru akcjonariuszy jest spółka oraz osoba mająca interes prawny w dokonaniu wpisu (art 300^{34} § 1 k.s.h. oraz art. 328^{4} § 1 k.s.h.). Należy wskazać, że interes ten ma zarówno zastawnik (Zwolińska-Doboszyńska, 2020, s. 16; Opalski, 2019, s. 5), jak i zastawca (Michalski, 2021, s. 262).

Co do momentu zgłoszenia wniosku o wpis zastawu zwykłego do rejestru akcjonariuszy należy wskazać, że wniosek ten może być złożony najwcześniej po zawarciu umowy zastawniczej (art. 307 k.c.). Do wniosku o wpis do rejestru akcjonariuszy należy dołączyć dokumenty uzasadniające dokonanie wpisu (art. 300^{34} § 4 k.s.h. oraz art. 328^{4} § 4 k.s.h.). Dokumentem tym może być przede wszystkim umowa zastawnicza, ale także oświadczenie zastawcy o obciążeniu jego akcji ograniczonym prawem rzeczowym.

Powyższe zasady znajdą odpowiednie zastosowanie do ustanawiania zastawu rejestrowego z zastrzeżeniem, że poza zawarciem umowy zastawniczej i wpisem zastawu do rejestru akcjonariuszy, zajdzie również konieczność uzyskania wpisu tego zastawu do rejestru zastawów (art. 2 ust. 1 ustawy o zastawie rejestrowym). Wpisu zastawu rejestrowego do rejestru zastawów dokonuje się na wniosek zastawnika lub zastawcy z wyjątkiem przypadków, gdy wpis ten jest dokonywany z urzędu (art. 39 ust. 1 ustawy o zastawie rejestrowym). Wniosek składa się na urzędowych formularzach (art. 39 ust. 2 ustawy o zastawie rejestrowym). Do wniosku należy dołączyć dokumenty stanowiące podstawę wpisu. W literaturze wskazuje się, że podstawą wpisu w rozumieniu art. 39 ust. 1 zd. 2 ustawy o zastawie rejestrowym może być dokument, który w sposób wiarygodny wykazuje żądanie wnioskodawcy opisane we wniosku co do dokonania określonego wpisu do rejestru zastawów (Czech, 2022, art. 39, nb. 21).

Pomimo, że brak jest przepisów wskazujących *expressis verbis* zależność pomiędzy wpisem zastawu rejestrowego do rejestru zastawów a wpisem tego zastawu do rejestru akcjonariuszy, przyjąć należy, że wpis do rejestru akcjonariuszy może nastąpić dopiero po zawarciu umowy zastawniczej oraz dokonaniu wpisu zastawu rejestrowego do rejestru zastawów (Popiołek, 2020, s. 7). Złożenie wniosku o wpis zastawu rejestrowego do rejestru akcjonariuszy bez dołączenia do niego dowodu dokonania wpisu tego obciążenia do rejestru stanowi bowiem przeszkodę uniemożliwiającą dokonanie wpisu w rozumieniu przepisu art. 300^{34} § 1 k.s.h. oraz art. 328^{4} § 1 k.s.h.

Wpis zastawu zwykłego oraz rejestrowego powinien nastąpić niezwłocznie, nie później niż w terminie tygodnia od dnia złożenia żądania przez osobę żądającą wpisu. Jeżeli dokonanie wpisu wymaga usunięcia przeszkody, wpis powinien być dokonany w terminie tygodnia od dnia jej usunięcia (art. 300^{34} § 1 k.s.h. oraz art. 328^{4} § 1 k.s.h.).

Problematyka określenia momentu powstania zastawu

Określenie momentu powstania zastawu jest kluczowe z punktu widzenia zastawnika, moment ten definiuje bowiem chwilę skuteczności ustanowienia omawianych ograniczonych praw rzeczowych.

W stanie prawnym obowiązującym do 1.03.2021 r. momentem właściwym do określenia chwili skutecznego powstania zastawu zwykłego oraz rejestrowego było dokonanie ostatniej czynności zmierzającej do ustanowienia tego ograniczonego prawa rzeczowego. W przypadku zastawu zwykłego było to zawarcie umowy zastawniczej oraz wydanie dokumentu akcji (w zależności od tego, która czynność następowała jako ostatnia). W odniesieniu do ustanowienia zastawu zwykłego na akcjach imiennych warunkiem wykonywania praw przez zastawnika było ponadto uzyskanie legitymacji w następstwie wpisu do księgi akcyjnej. W przypadku zastawu rejestrowego moment skuteczności ustanowienia zastawu był utożsamiany z chwilą wpisu tego zastawu do rejestru zastawów ze względu na konstytutywny charakter tego wpisu (art. 2 ust. 1 ustawy o zastawie rejestrowym).

Dokonując próby określenia momentu powstania zastawu rejestrowego w aktualnym stanie prawnym, można wyodrębnić dwa alternatywne stanowiska związane z określeniem charakteru wpisu zastawu rejestrowego na akcjach do właściwego rejestru.

Pierwszy pogląd przewiduje, że skutek rozporządzający w postaci ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego rejestrowego następuje co do zasady dopiero z momentem

wpisu zastawu rejestrowego do rejestru akcjonariuszy (Popiołek, 2020; Czech, 2022, art. 2, nb. 6.2; Mazgaj, 2022, art. 300^{37}, nb. 3). W tym przypadku przepis art. 300^{37} § 1 oraz art. 328^{9} § 1 k.s.h. przewidujący konstytutywny charakter wpisu do rejestru akcjonariuszy powinien być traktowany jako przepis *lex specialis* w stosunku do przepisu art. 2 ust. 1 ustawy o zastawie rejestrowym, zgodnie z którym do ustanowienia zastawu rejestrowego wymagane jest zawarcie umowy zastawniczej oraz wpisanie tego zastawu do rejestru zastawów. Wydaje się bowiem, że jeżeli intencją ustawodawcy byłoby powiązanie konstytutywnego skutku wpisu do rejestru zastawów w odniesieniu do ustanowienia zastawu rejestrowego na akcjach, to wyjątek od konstytuowanego charakteru wpisu do rejestru akcjonariuszy zostałby wymieniony w przepisie art. 300^{37} § 2 k.s.h. oraz art. 328^{9} § 2 k.s.h.

W konsekwencji przyjęcia takiego poglądu wpis zastawu rejestrowego do rejestru zastawów mógłby zostać zakwalifikowany jako zdarzenie prawne (inne niż zdarzenie prawne powodujące z mocy prawa ustanowienie ograniczonego prawa rzeczowego na akcji) przyjmujące ramy warunku prawnego, którego zaistnienie stanowi podstawę do uzyskania wpisu zastawu rejestrowego do rejestru akcjonariuszy i w rezultacie powstania zastawu rejestrowego.

Możliwe jest także przyjęcie odmiennego poglądu, zgodnie z którym momentem miarodajnym dla określenia chwili powstania zastawu rejestrowego na akcjach jest moment wpisu tego zastawu do rejestru zastawów (Sobociński, 2022, s. 32). Pierwszy argument przemawiający za przyjęciem takiego poglądu wiąże się z charakterystyką zastawu rejestrowego i trybu jego ustanawia wynikającego z przepisów ustawy o zastawie rejestrowym. Należy wskazać, że przepisy ustawy o zastawie rejestrowym regulują wyczerpująco kwestię ustanawia zastawu rejestrowego, który powstaje niezależnie od mechanizmów rozporządzania poszczególnymi prawami podmiotowymi, a przepisy o ustanowieniu tegoż zastawu stanowią *lex specialis* do regulacji k.c. i innych aktów prawnych (Mojak & Widło, 2020, s. 43). Do ustanowienia zastawu rejestrowego konieczne jest spełnienie jedynie warunków ustanawiania tego zastawu wynikających z przepisów ustawy o zastawie rejestrowym, natomiast wymogi wynikające z ustaw szczególnych mają charakter jedynie pomocniczy i nie wpływają na autonomiczny (jednolity) reżim ustanawiania zastawu rejestrowego wynikający z przepisów ustawy o zastawie rejestrowym.

Powyższe potwierdza również brzmienie przepisów szczególnych, które regulują tryb rozporządzania określonymi prawami mogącymi być przedmiotem zastawu rejestrowego. Zgodnie z przepisem art. 67 ust. 3 ustawy z 30.06.2000 r. Prawo własności przemysłowej przeniesienie patentu staje się skuteczne wobec osób trzecich z chwilą wpisu tego przeniesienia do rejestru patentowego, natomiast zgodnie z przepisem art. 67 ust. 4 tejże ustawy ustanowienie zastawu rejestrowego na patencie jest skuteczne z chwilą wpisu do rejestru zastawów i podlega ujawnieniu w rejestrze patentowym. Powyższa regulacja ma odpowiednie zastosowanie do zasad rozporządzania wzorami przemysłowymi i prawami z rejestracji tych wzorów (art. 118 p.w.p.). Podobne regulacje potwierdzające autonomiczny reżim ustanawia zastawu rejestrowego wobec zasad rozporządzania prawami mogącymi być przedmiotem zastawu rejestrowego przewiduje przepis art. 38 ustawy z 3.07.2002 r. Prawo lotnicze.

Wydaje się, że powiązanie chwili powstania zastawu rejestrowego na akcjach z konstytutywnym charakterem wpisu do rejestru akcjonariuszy prowadziłoby do nieuzasadnionego przełamania jedności przepisów zastawu rejestrowego dotyczącego trybu ustanawiania tego obciążenia. Prowadziłoby to rozróżnienia przesłanek ustanawiania zastawu rejestrowego ze względu na jego przedmiot, natomiast przepisy ustawy o zastawie rejestrowym nie dają podstaw do dokonania takiego rozróżnienia. Z tego samego powodu brak jest podstaw do zastosowania w tym przypadku zasady *lex posteriori derogat legi priori*, która przyznawałaby wpisowi zastawu rejestrowego do rejestru akcjonariuszy charakter konstytutywny dla powstania tego zastawu.

Przyjęcie stanowiska przewidującego konstytutywny charakter wpisu zastawu rejestrowego do rejestru akcjonariuszy mogłoby prowadzić również do wypaczenia sensu części rozwiązań szczegółowych przewidzianych przepisami ustawy o zastawie rejestrowym. Takie wypaczenie miałoby miejsce w przypadku, w którym nastąpiłby wpis zastawu rejestrowego do rejestru zastawów, ale z różnych przyczyn nie dokonano by wpisu tego zastawu do rejestru akcjonariuszy. Skutkowałoby to tym, że w rejestrze zastawów zostałaby zamieszczona informacja o ustanowieniu obciążenia, które zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym nigdy nie powstało z uwagi na brak wpisu do rejestru akcjonariuszy. Prowadziłoby to do naruszenia zasady domniemania prawdziwości danych rejestru zastawów, o której mowa w przepisie art. 38 ust. 2 ustawy o zastawie rejestrowym. Ponadto w analizowanym przypadku nie znajdowałyby zastosowania także inne instytucje przewidziane przepisami ustawy o zastawie rejestrowym (m.in. instytucja ochrony osoby trzeciej nabywającej przedmiot zastawu w dobrej wierze) z uwagi na fakt, że zastaw rejestrowy nie zostałby skutecznie ustanowiony z powodu braku dokonania wpisu do rejestru akcjonariuszy.

Za konstytutywnym charakterem wpisu zastawu rejestrowego do rejestru zastawów może przemawiać również argument związany z trybem uzyskiwania wpisu we właściwym rejestrze i trybem kontroli prawidłowości tych decyzji.

Rejestr zastawów jest prowadzony przez sądy rejonowe (art. 36 ust. 2 ustawy o zastawie rejestrowym), a od decyzji tych podmiotów w przedmiocie wpisu (albo odmowy jego dokonania) przysługują uprawnionym określone środki odwoławcze (art. 41 ustawy o zastawie rejestrowym). Rejestr akcjonariuszy jest natomiast prowadzony przez podmioty uprawnione do prowadzenia rachunków papierów wartościowych w świetle ustawy z 29.07.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi lub notariuszy prowadzących kancelarię notarialną na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (możliwość ta dotyczy jedynie prostych spółek akcyjnych). Przepisy kodeksu spółek handlowych, odmiennie od przepisów ustawy o zastawie rejestrowym, nie regulują trybu odwoławczego od decyzji podmiotu prowadzącego rejestr akcjonariuszy w przedmiocie wpisu (lub odmowy jego dokonania). Nie oznacza to jednak, że zainteresowane strony są pozbawione prawnych środków weryfikacji decyzji podmio-

tów prowadzących rejestr akcjonariuszy. Podstawę wszczęcia odpowiedniego postępowania sądowego w takim przypadku może stanowić powództwo wniesione na podstawie przepisu art. 189 k.p.c.

Wydaje się natomiast, że ze względu na charakter wpisu do właściwego rejestru, który rodzi skutek w postaci ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego i w ten sposób oddziałuje na sytuację prawną stron tego stosunku prawnego, prymat należy przyznać tym rozwiązaniom prawnym, które tworzą ramy prawne do kontroli prawidłowości decyzji oddziałujących na sytuację prawną podmiotów prawa. Z tego względu konstytutywny charakter należy przyznać wpisowi do rejestru zastawów.

Moim zdaniem, ze względu szczególny reżim wynikający z przepisów ustawy o zastawie rejestrowym, konstytutywny charakter powinien być przypisany wpisowi zastawu rejestrowego do rejestru zastawów. Przyjęcie konstytutywnego charakteru wpisu zastawu rejestrowego do rejestru akcjonariuszy nie tylko prowadziłoby do przełamania jedności reżimu ustanawiania zastawu rejestrowego, który jest ustanawiany niezależnie od jego przedmiotu, ale, jak wskazano powyżej, do wypaczenia części instytucji przewidzianych przepisami ustawy o zastawie rejestrowym. Z tego względu należy opowiedzieć się za uznaniem przepisu art. 2 ust. 1 ustawy o zastawie rejestrowym za przepis *lex specialis* w stosunku do przepisu art. 300^{37} § 1 oraz art. 328^{9} § 1 k.s.h. i w konsekwencji za konstytutywnym charakterem wpisu zastawu rejestrowego na akcjach do rejestru zastawów. Zastawnik uzyska zatem legitymację materialną z chwilą wpisu zastawu do rejestru zastawów, natomiast legitymację formalną — z chwilą wpisu do rejestru akcjonariuszy (art. 300^{28} oraz art. 343 k.s.h.).

Konsekwencje związane z uzależnieniem powstania zastawu od jego wpisu do właściwego rejestru

Niezależnie od powyższej problematyki dotyczącej rozstrzygnięcia, któremu wpisowi należy przyznać charakter konstytutywności, uzależnienie rozporządzającego skutku ustanowienia zastawu zwykłego oraz zastawu rejestrowego od wpisu tych obciążeń do właściwego rejestru powoduje, że pomiędzy zawarciem umowy zastawniczej a wpisaniem tego obciążenia do odpowiedniego rejestru interesy zastawnika nie są należycie chronione. Przesłanką skutecznego ustanowienia zastawu jest bowiem istnienie po stronie zastawcy uprawnienia do rozporządzania akcją w chwili powstania zastawu zwykłego oraz zastawu rejestrowego.

W takim przypadku, w celu wzmocnienia ochrony prawnej zastawnika, strony powinny ukształtować treść umowy zastawniczej w ten sposób, żeby wynikał z niej obowiązek uzyskania przez zastawcę imiennego świadectwa rejestrowego, ponieważ akcje w liczbie wskazanej w treści świadectwa rejestrowego nie mogą być przedmiotem rozporządzania od chwili wystawienia takiego świadectwa (art. 328^{7} k.s.h.). Wprawdzie i w tym przypadku zastaw zwykły oraz rejestrowy powstanie dopiero z chwilą dokonania wpisu tego zastawu do odpowiedniego rejestru, ale zastawca nie będzie mógł zbyć akcji po zawarciu umowy zastawniczej (Popiołek, 2020, s. 7–8). Takie świadectwo powinno być zatem uzyskane niezwłocznie po zawarciu umowy zastawniczej. Wydanie świadectwa rejestrowego przed zawarciem umowy zastawniczej będzie bowiem skutkować nieważnością tejże umowy. Świadectwo to powinno być zwrócone podmiotowi prowadzącemu rejestr akcjonariuszy razem ze złożeniem wniosku o wpis zastawu zwykłego oraz rejestrowego do tego rejestru.

W przypadku akcji prostej spółki akcyjnej ustawodawca nie przewidział analogicznego rozwiązania odpowiadającego w skutkach wydaniu imiennego świadectwa rejestrowego. W konsekwencji to strony umowy zastawniczej powinny uregulować jej treść w sposób zabezpieczający interes zastawnika, w szczególności poprzez nałożenie na zastawcę zobowiązania do nierozporządzania posiadanymi akcjami w okresie pomiędzy zawarciem umowy zastawniczej a wpisem zastawu zwykłego oraz rejestrowego do rejestru akcjonariuszy pod sankcją odpowiedzialności odszkodowawczej zastawnika.

Uwagi końcowe

Dokonując rekapitulacji powyższych rozważań, należy pozytywnie ocenić zmiany związane z przymusową dematerializacją akcji spółek niepublicznych. Istnienie rejestru akcjonariuszy, będącego najpełniejszym zbiorem informacji dotyczących osób posiadających status akcjonariuszy oraz istniejących obciążeń na akcjach, przyczyni się do zwiększenia transparentności i bezpieczeństwa obrotu. Istniejące rozwiązania ułatwią również spółkom identyfikację osób uprawnionych do wykonywania określonych praw majątkowych oraz korporacyjnych z tytułu ustanowienia na ich rzecz ograniczonych praw rzeczowych.

W odniesieniu do przepisów wprowadzonych na podstawie ustawy z 30.08.2019 r. można postawić dwa zasadnicze postulaty *de lege ferenda*.

W ramach pierwszego należy postulować zmianę obowiązujących przepisów, tak aby wynikała z ich wprost relacja pomiędzy wpisem zastawu rejestrowego na akcjach do rejestru zastawów a wpisem tego zastawu do rejestru akcjonariuszy. W tym celu przepis art. 300^{37} § 2 k.s.h. oraz art. 328^{9} § 2 k.s.h. powinien zostać zmieniony przez dodanie fragmentu wskazującego, że konstytutywny charakter wpisu do rejestru akcjonariuszy jest wyłączony w przypadku ustanowienia zastawu rejestrowego na akcjach.

Drugi postulat wiąże się z instytucją imiennych świadectw rejestrowych. Aby wzmocnić ochronę zastawnika, w przypadku obciążenia akcji prostej spółki akcyjnej należy opowiedzieć się za zmianą obowiązujących przepisów w celu wprowadzenia ustawowej podstawy do wydawania tych świadectw także w odniesieniu do akcji prostej spółki akcyjnej i konsekwencji związanych z wystawieniem takich świadectw. Zmiana ta może pozytywnie wpłynąć na reżim rozporządzania tymi akcjami, w tym ich obciążania.

Przypisy/Notes

[1] Zgodnie z przepisem art. 300^{36} k.s.h. obciążenie akcji prostej spółki akcyjnej wymaga dla swej skuteczności zachowania formy dokumentowej. W przypadku rozporządzania akcjami spółki akcyjnej przepisy kodeksu spółek handlowych nie przewidują natomiast szczególnej formy wymaganej do rozporządzenia takimi akcjami, a więc także ich obciążania. W literaturze wskazuje się, że wybór formy umowy dotyczącej rozporządzenia akcjami pozostawiono stronom tej czynności. Pośrednio wskazuje się jedynie, że ze względu na konieczność przedstawienia podmiotowi prowadzącemu rejestr akcjonariuszy należy zachować przynajmniej formę dokumentową albo formę pisemną (Pabis, 2022, art. 328^{9}, nb. 3).

Bibliografia/References

Literatura/Literature

Czech, T. (2022). W: K. Osajda & W. Borysiak (red.), *Ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Komentarz*. Legalis/el.

Frąckowiak, J., Kidyba, A., Kidyba, S., Popiołek, W., Spyra, M. (2019). W: A. Szumański (red.), *System Prawa Handlowego. Tom 2B. Prawo spółek handlowych*. C.H.Beck.

Gołaczyński, J. (2021). W: E. Gniewek, & P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. C.H.Beck.

Mazgaj, M. (2022). W: Z. Jara (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*. Legalis/el.

Michalski, M. (2021). W: M. Michalski (red.) *Powszechna dematerializacja akcji. Modernizacja konstrukcja spółki akcyjnej*. Wolters Kluwer.

Mojak, J., & Widło, J. (2020). *Zastaw rejestrowy i rejestr zastawów*. Komentarz. Wolters Kluwer.

Opalski, A. (2019). Prosta spółka akcyjna — nowy typ spółki handlowej (część II). *Przegląd Prawa Handlowego*, (12).

Pabis, R. (2022). W: Z. Jara (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*. Legalis/el.

Popiołek, W. (2010). *Akcja — prawo podmiotowe*. Legalis/el.

Popiołek, W. (2015). W: J. A. Strzępka (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*. Legalis/el.

Popiołek, W. (2016). W: M. Stec (red.), *System Prawa Handlowego. Tom 4. Prawo instrumentów finansowych*. C.H.Beck.

Popiołek, W. (2020). Rozporządzanie akcjami rejestrowymi spółek niepublicznych. *Przegląd ustawodawstwa gospodarczego*, (5).

Sobociński, F. (2022). Zastaw rejestrowy na akcjach spółki niepublicznej — problem konfliktu wpisów konstytutywnych. *Przegląd Prawa Handlowego*, (8).

Sokal, P. (2011). *Zastaw zwykły oraz rejestrowy na akcjach*. Wolters Kluwer.

Szumański, A. (2006). W: A. Szumański (red.), *System Prawa Prywatnego. Tom 19. Prawo papierów wartościowych*. C.H.Beck.

Uliasz, R. (2016). Zastaw na akcjach zdematerializowanych dopuszczonych do obrotu publicznego, *Przegląd Prawa Handlowego*, (3).

Zwolińska-Doboszyńska, A. (2020). Przymusowa dematerializacja akcji i rejestr akcjonariuszy w świetle ostatnich zmian legislacyjnych. *Przegląd Prawa Handlowego*, (3), s. 16.

Akty prawne/Legal acts

Ustawa z 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r., poz. 1360 ze zm.), dalej k.c.

Ustawa z 17.11.1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2021 r., poz. 1805 ze zm.), dalej k.p.c.

Ustawa z 6.12.1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (Dz.U. z 2018 r., poz. 2017 ze zm.), dalej ustawa o zastawie rejestrowym.

Ustawa z 30.06.2000 r. Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2021 r., poz. 324 ze zm.), dalej p.w.p.

Ustawa z 15.09.2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2022 r., poz. 1467 ze zm.), dalej k.s.h.

Ustawa z 3.07.2002 r. Prawo lotnicze (Dz.U. 2022 r., poz. 1235 ze zm.).

Ustawa z 25.07.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz.U. z 2022 r., poz. 1500 ze zm.), dalej u.o.i.f.

Ustawa z 30.08.2019 r. o zmianie ustawy — Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019 r., poz. 1798 ze zm.), dalej ustawa z 30.08.2019 r.

Mgr Dominik Mizerski

Doktorant w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, członek zespołu naukowego Prawa Gospodarczego i Handlowego.

Mgr Dominik Mizerski

Doctoral student at the Doctoral School of the University of Silesia in Katowice, member of the scientific team of Economic and Commercial Law.